

ชื่องานวิจัย การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอน
 จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 ชื่อผู้วิจัย กนกวรรณ แก้วเกาะสะบ้า และธิดิมาพันธ์ ดำรงค์ดีเมธี
 ปีงบประมาณ 2556

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาวิถีชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานีในบริบทการเปลี่ยนแปลง 2) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอนที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการปรับตัวของชุมชน 3) เพื่อจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอนที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วิธีวิจัยเชิงคุณภาพใช้ศึกษาวิธีการทำการประมงพื้นบ้าน เครื่องมือประมงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่อ่าวบ้านดอน บริบทการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประมงของอ่าวบ้านดอน ส่วนวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการใช้การจัดเวทีการเรียนรู้ร่วมกับชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่อ่าวบ้านดอน ตลอดจนการปฏิบัติการใช้ภูมิปัญญาประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่ง เครื่องมือวิจัยใช้การสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม การปฏิบัติการ ประชากรคือ ชาวประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอน การวิจัยเชิงคุณภาพใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวประมงบ้านเกาะแรต บ้านเจงอะ บ้านคลองฉนาก บ้านบางปลา(ลิเล็ด) บ้านท่าพิกุล บ้านแหลมโพธิ์ และบ้านคันธุลี อำเภอละ 6-12 คน การวิจัยเชิงปฏิบัติการใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ ชุมชนบ้านท่าพิกุล ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง และชุมชนบ้านคันธุลี ตำบลคันธุลีอำเภอท่าชนะ อำเภอละ 10-15 คน

ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาวิถีชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอนในพื้นที่ 7 อำเภอของจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั้น เดิมอ่าวบ้านดอนเคยเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรทางทะเล และเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของชาวประมงพื้นบ้าน โดยใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเองด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ปัจจุบันทรัพยากรสัตว์น้ำเหล่านั้นเริ่มมีจำนวนน้อยลงมีเพียง 30 เปอร์เซ็นต์ เมื่อเทียบกับอดีต ทั้งนี้สาเหตุมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การปล่อยน้ำเสียจากนาุ้ง การทำประมงแบบกอบโกยโดยการใช้เครื่องมือประมงสมัยใหม่เพื่อให้จับสัตว์น้ำได้มากกว่าเดิม และนโยบายการส่งเสริมของรัฐที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีการจัดสรรพื้นที่ทะเลที่เป็นพื้นที่สาธารณะให้เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล ปัจจุบันการทำประมงพื้นบ้านในบริเวณอ่าวบ้านดอนมีลักษณะเป็นการทำการประมงแบบยังชีพ และการทำประมงแบบกึ่งนายทุน รายได้จากการทำประมงไม่ค่อยแน่นอนจึงทำให้ชาวประมงบางส่วนประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ หันไปประกอบอาชีพอื่น ส่วนการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอนนั้น การประกอบอาชีพประมงในสมัยก่อนมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้

เป็นส่วนใหญ่ แต่ปัจจุบันภูมิปัญญาเหล่านั้นได้สูญหายไป ยังคงเหลือภูมิปัญญาเพียงบางส่วน เช่น การประดิษฐ์เครื่องมือประมง การดูแลสุขภาพธรรมชาติหรือทิศทางลม ภูมิปัญญาเหล่านี้ตกผลึกจนกลายเป็นความรู้ติดตัวที่ฝังลึกอยู่ในตัวประมงพื้นบ้านจนทำให้ชาวประมงสามารถจัดการตนเองว่าแต่ละช่วงเวลาของปีจะจับสัตว์น้ำอะไรเป็นหลัก จนกระทั่งมีการพัฒนาภูมิปัญญาเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลง โดยการที่ชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านท่าพิกุล และบ้านคันธุลี ได้นำภูมิปัญญาประมงพื้นบ้านในการสร้างบ้านปลาหรือห่อ เข้ามาช่วยในการอนุรักษ์พันธุ์ทรัพยากรสัตว์น้ำโดยทั้งสองชุมชนได้เลือกใช้ภูมิปัญญาประมงในการอนุรักษ์พันธุ์ทรัพยากรสัตว์น้ำที่เข้ากับบริบททางทะเลของแต่ละชุมชน โดยบ้านท่าพิกุลใช้ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมที่ใช้วัสดุธรรมชาติทั้งหมด ส่วนบ้านคันธุลีมีการสร้างบ้านปลาแบบผสมผสานภูมิปัญญาเดิมเข้ากับภูมิปัญญาใหม่ เมื่อทำบ้านปลาได้ประมาณ 15 วัน ปลาจะเริ่มทยอยเข้ามาอยู่และเริ่มวางไข่ จะสังเกตเห็น ลูกปลาเล็ก ๆ ในบริเวณบ้านปลาประมาณ 1 เดือนจะมีหอยมาเกาะตามเสา ชาวประมงบ้านท่าพิกุลได้วิเคราะห์และประมาณการว่าวิธีนี้จะสามารถเพิ่มจำนวนสัตว์น้ำได้ประมาณร้อยละ 70 จากปริมาณสัตว์น้ำที่มีอยู่เดิม ส่วนชาวประมงบ้านคันธุลีได้วิเคราะห์และประมาณการว่า การสร้างบ้านปลาจะช่วยเพิ่มจำนวนสัตว์น้ำได้ประมาณร้อยละ 50 การทำบ้านปลานอกจากจะช่วยเพิ่มจำนวนสัตว์น้ำแล้ว ยังเป็นการป้องกันเรืออวนรุนอวนลาก เรือคราดหอยเข้ามาทำลายแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำได้อีกด้วย อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำด้วยภูมิปัญญาที่เคยหว่านหายไปในช่วงระยะหนึ่งโดยการนำกลับมาใช้อีกครั้ง

คำสำคัญ การจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประมงพื้นบ้าน อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี